

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Карнаушенко А.С. – асистент кафедри економіки та фінансів ДВНЗ
«Херсонський державний аграрний університет»

Анотація. У статті здійснено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності аграрних підприємств України та Херсонської області, вказано на особливості інноваційної діяльності Херсонщини. Розглянуто основні цифрові дані розвитку інноваційної діяльності херсонських сільськогосподарських підприємств. Виявлено, що аграрні підприємства впроваджують інновації за рахунок власних коштів та кредитування.

Ключові слова: інновації; інноваційна діяльність; аграрні підприємства; джерела фінансування інноваційної діяльності; напрями інноваційної діяльності.

Постановка проблеми. Сучасні реалії української економіки характеризуються безперервним збільшенням ролі інновацій як ключового чиннику успіху у конкурентній боротьбі. Інноваційний шлях розвитку економіки є невід'ємною частиною загальносвітового науково-технічного прогресу в умовах глобалізації. В умовах трансформаційної економіки, інноваційна діяльність виступає вагомим стимулятором ефективного розвитку підприємницької діяльності. Адже саме стрімкий розвиток світової економіки вимагає від економічної системи нашої країни приймати активну участь на шляху до формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектору, яка підтримує економічну силу держави та її перспективи на світовому ринку. На жаль аграрний сектор економіки України на сьогодні знаходиться в досить тяжкому становищі, а головними причинами слугують дві основні його проблеми: недостатнє фінансування та низький рівень інноваційного розвитку аграрних підприємств. Ефективне поєднання даних компонентів створить умови для стрімкого розвитку сільського господарства в Україні. Кожне аграрне підприємство повинно усвідомити, що без застосування інноваційної діяльності в свій технологічний процес воно не

досягне конкурентоздатності власної продукції, не покращить адаптивність господарства до міжнародних вимог та не модернізує саме виробництво. Незважаючи на наявні переваги, як для національної економіки так і для підприємства, що отримується від ведення інноваційної діяльності, залишається багато чинників які стримують даний процес, головними з яких є недостатній рівень фінансування, наявність неефективних інструментів, незадовільний рівень розвитку альтернативних джерел фінансування.

Останні дослідження та публікації. Питанням розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств, дослідженням різних підходів до підвищення ефективності впровадження інноваційної діяльності, виявленню та використанню резервів для реалізації інноваційної діяльності, економічним обґрунтуванням інноваційних проектів, з'ясуванням причин виникнення негативних тенденцій в здійсненні інноваційної діяльності займалось чимало видатних вчених, таких як А.С. Аблов, В.С. Будкін, С. Біла, Г.В. Возняк, В.М. Геєць, Л.М. Гутко, О.М. Головінов, Е. І. Гусейнова, Л.П. Гальперіна, Н. О. Долгошея, О.І. Дацій, М. Зубець, Т.Г. Ігнат'єва, О.Г Шпикуляк, Л.І. Федулова, Р.В. Штфанич та ін. Однак незважаючи на значні наукові та практичні розробки, питання являється актуальним та потребує детального вивчення.

Виклад матеріалу дослідження. Інноваційне підприємство у сільському господарстві є головним і пріоритетним інститутом формування конкурентоспроможності України в цілому й Херсонської області зокрема. У середньому у 2014-2016 рр. у товарній структурі експорту зовнішньоекономічної торгівлі області 30,9% становили товари тваринного і рослинного походження (2,8% і 28,1% відповідно), із яких пріоритетними є насіння і плоди олійних рослин, вартість яких найбільшою була у 2015 р. – 43,1 млн. дол. США. Частка зернових культур у товарній структурі експорту становить 9,1%, що у вартісному вираженні складає 29,2 млн. дол. США, а їх приріст за аналізований період збільшився на 34% і у звітному році становив

36,6 млн. дол. США. Їстівних плодів експортовано в середньому в Херсонській області у 2010-2012 рр. на суму 11,6 млн. дол. США, що становить 3,6% товарної структури. А тому активізація інноваційної діяльності та її фінансового забезпечення у сільському господарстві є дуже важлива для економічного розвитку та конкурентоспроможності регіону.

В середньому за аналізований період загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність Херсонської області становив 73,21 млн. грн (табл. 1). Найменший обсяг виявлено у 2014 р. (49,47 млн. грн). При цьому в середньому найбільші витрати пов'язані з придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення (ПЗ) (від 61,67 млн. грн у 2013 р. до 35,75 млн. грн у 2014 р.), а на внутрішні науково-дослідні розробки (НДР) у 7,2 рази менше (в середньому 5,33 млн. грн), що на 2,15 млн. грн більше, ніж на їх придбання. У структурі витрат помітна тенденція до зменшення частки придбання машин, обладнання та ПЗ за 2013-2015 рр. майже у 2 рази.

Таблиця 1.

Динаміка розподілу загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності Херсонської області *

Показник	Рік						У середньому за аналізований період	Номер уранжованому ряді
	2013		2014		2015			
	млн. грн	структура, %	млн. грн	структура, %	млн. грн	структура, %		
Загальний обсяг, всього	90,04	100	49,47	100	80,12	100	73,21	X
у тому числі:								
- внутрішні НДР	2,18	2,42	6,28	12,69	7,54	9,41	5,33	3
- придбання НДР	3,4	3,78	3,87	7,82	2,28	2,85	3,18	4
- придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	61,67	68,49	25	50,54	28,64	35,75	38,44	1
- придбання інших зовнішніх знань	-	-	0,08	0,16	0,04	0,05	0,04	5
- інші витрати	22,79	25,31	14,24	28,79	41,62	51,95	26,22	2

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України [5]

Варто зауважити, що на думку багатьох вітчизняних вчених [1; 2; 3; 4] низький рівень розвитку сільського господарства пов'язаний саме із фізичним та моральним зношенням техніки та технологій, а тому дані коливання впливають на темпи модернізації основних виробничих фондів. Позитивною є динаміка збільшення частки внутрішніх НДР у 2010 р. порівняно з попереднім роком на 10,27%, але у 2015 р. він зменшився на 3,28% і становив 9,41%, що майже у 4 рази більше базового періоду.

Звернемо увагу, що за даними Державного комітету статистики України частка витрат на інноваційну діяльність Херсонської області у 2013 р. становила 1,13% від загального обсягу України, що є меншим від лідерів року Дніпропетровської (15,2% загальних витрат України на інноваційну діяльність) та Хмельницької областей (13,7% загальних витрат України на інноваційну діяльність), але перевищує значення аутсайдера Закарпатської області (0,5% загальних витрат України на інноваційну діяльність). Майже у двічі знизилась частка витрат Херсонської області у 2014 р. і становила 0,61%, тоді як частка Івано-Франківської області знаходилась на позначці 26%, Лідером року є Дніпропетровська область зі значеннями показника 6,6%.

На придбання НДР витрачено на 38,6% більше у 2015 р. в Україні, а в Херсонській області темп росту становив 58,9%, хоча на внутрішні розробки – 120%, тоді як в цілому в державі приріст складав 1,8%. Найбільший темп росту виявлено у 2014 р. – 288,1% в Херсонській області на внутрішні НДР, а найменший – на придбання машин, обладнання та ПЗ (40,5%). В Україні даний період відзначився негативними тенденціями у розрізі придбання НДР. У той час як в Україні на придбання зовнішніх знань витрачено майже у 2,3 рази більше фінансових ресурсів, у Херсонській області вдвічі скорочено значення даного показника й у 2,9 рази збільшився обсяг інших витрат на інноваційну діяльність.

Обсяг інноваційної продукції Херсонської області у 2013-2015 рр. зріс в цілому на 71%. Найбільший його обсяг був у 2014 р. і становив 476055,1

тис. грн, що на 218059,4 тис. грн більше ніж у 2013 р. та на 34849,7 тис. грн. ніж у 2015 році. Серед реалізованих інновацій приріст продукції нової для ринку становив 93,8%, а продукції нової лише для підприємства – 57,6%. Зазначимо, що протягом аналізованого періоду вдвічі скоротився експорт нової для ринку інноваційної продукції, обсяг якої у 2013 р. складав 84602,5 тис. грн, що перевищує у 2,7 рази показники наступного року, але у 2015 р. порівняно з 2014 р. значення збільшилось на 10854,2 тис. грн. Тоді як експорт нових лише для підприємств інновацій збільшився у 2,2 рази і складав у звітному році 16697,3 тис. грн.

У загальній структурі обсягів реалізованої інноваційної продукції в Україні, яка є новою для підприємства, частка Херсонської області становить у 2014 р. 1,54%, що на 0,83% більше ніж у 2013 р. і на 0,51% ніж у 2011 р. (рис. 1). Частка нової для ринку продукції Херсонської області, яка експортується за межі України має незначні динамічні коливання, і в цілому за аналізований період становила 1,06-1,15%.

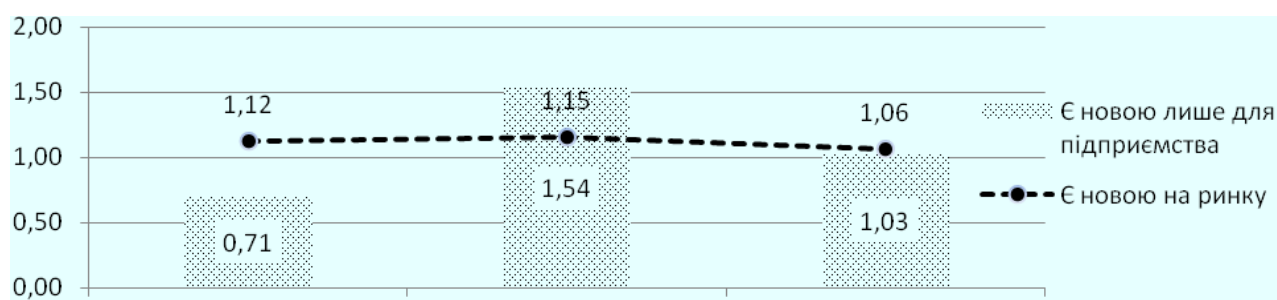

Рис. 1. Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції Херсонської області з загальної структури України *

* Розраховано за даними Державного комітету статистики України [144]

У структурі обсягу реалізованої інноваційної продукції Херсонської області переважають товари, які є новими лише для підприємства. У 2014 р. їх частка була максимальною і становила 65,9%, що на 19,5% більше попереднього року і на 14,7% звітнього. Тоді як зростає частка продукції нової для ринку, яка протягом 2013-2014 рр. збільшилася на 9,8%. За межі України реалізується інноваційна продукція в більшості нова для ринку, що засвідчує високий науковий потенціал країни. Так, у 2013 р. частка експортованих

інновацій становила 24,2%, що лише на 3% менше частки реалізованої інноваційної лише для ринку продукції. Даний показник знизився у 2014 р. до рекордно низького рівня 6%, але у 2015 р. збільшився на 2,5%. Частка інноваційної продукції, яка є новою лише для підприємства і реалізується за межі України є незначною і становить 2,2-4,2% за аналізований період.

Джерела фінансування інноваційної діяльності Херсонської області складаються з власних, бюджетних, іноземних інвестицій та інших джерел (табл. 2). За 2009-2015 рр. їх сума зростає більш ніж у 10 разів і у 2015 р. становила 154,6 млн. грн. помітно, що іноземні інвестиції за даними Головного управління статистики у Херсонській області приймали участь в інноваційній діяльності у 2009 р. (63308,7 тис. грн) та у 2015 р. (154584,6 тис. грн). Виходячи з цього у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності найбільша частка належить саме власним коштам підприємств.

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності Херсонської області, тис. грн *

	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2009	63308,7	50474,6	–	–	12834,1
2010	138774,4	131535,2	–	444,0	6795,2
2011	79371,3	73664,5	910,7	–	4796,1
2012	90048,2	81374,2	–	–	8674
2013	49469,9	48941,2	–	–	528,7
2014	80122,9	78010,7	1313,7	–	798,5
2015	154584,6	152817,4	–	–	1767,2

* Розраховано автором за даними Головного управління статистики у Херсонській області [6]

Можна зазначити, що інноваційно-активними аграрними підприємствами Херсонщини є 13% суб'єктів господарської діяльності, з них 74% впроваджують інновації, які є новими для підприємства, а 17% - нові для ринку. Виявлено, що структура інноваційної діяльності (рис. 2.), віддзеркалює основні актуальні питання Херсонської області. Так, за роки незалежності, область, яка знаходиться у зоні ризикованого землеробства через посушливий степовий клімат, втратила більшу частину зрошувальних

комплексів, а інші – потребують негайної модернізації, реставрації та приведення до сучасних ринкових умов вирощування сільськогосподарських культур. Тому саме вирішенню даного питання направлено значні обсяги власних та залучених фінансових ресурсів. Практика свідчить, що з цією метою використовуються новітня технології, перевага в яких надається перш за все краплинному зрошенню. Лідерами області у забезпеченні сільськогосподарської діяльності сучасними системами зрошення є такі підприємства як ПП «ОгранікСістемс», ДП ТОВ «Югтара» «Дніпрянська аграрна фірма ім. Солодухіна», АФ радгосп «Білозерський», ФГ «Аделаїда», а також Інститут зрошуваного землеробства НААН.

Рис. 2.14. Напрями інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств Херсонської області *

* Згруповано автором за даними Головного управління агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації [7]

Для розвитку конкурентного виробництва важлива роль належить високопродуктовому насіннєвому матеріалу, яке здатне забезпечити стійкість до природо кліматичних умов, шкідників й одночасно мати рентабельну врожайність. Тому ПП «Агротехнології» та ТОВ науково-виробнича фірма «Дріада ЛТД» впроваджують у своїй діяльності інноваційні проекти по створенню ґрунтової бази насінництва області. За даними Міністерства аграрної політики і продовольства України галузь тваринництва протягом

останніх років знаходиться у важкому стані не лише в країні, а й зокрема в Херсонській області, що викликає гостру потребу в інноваційних розробках в даному напрямку. В регіоні особлива увага приділяється розвитку птахівництва (ПАТ «Чорнобаївське»), свинарства (ТОВ Зоотехнологія, ТОВ «Дніпрянка») та створенню високотехнологічних молочних комплексів (СТОВ «Росія», ТОВ ТД «Долинське», СОК «Марфуша», СОК «Молочний Дністер»).

Одним з актуальних питань в Херсонській області є також створення логістичної мережі, яка дозволяє вирішити проблему відсутності сучасних оптових ринків на локальному й регіональному рівні. ФГ «Лена», ТОВ «Херсонський оптовий ринок», ПП Ішханян й ряд інших підприємств реалізують інноваційні проекти, метою яких є створення сучасних логістичних центрів. Широкого розповсюдження набуває зберігання продукції в період міжсезоння, коли ціна має найвищі значення, а пропозиція скорочується. Тому в регіоні у 2013-2015 рр. створюються високотехнологічні овоче- та фруктосховища, а саме у ДП ТОВ «Югтара» «ДАФ ім. Солодухіна», СТОВ «Енограй», ТОВ «Дніпро», ТОВ «Грін Тім», ФГ «Аделаїда», АФ радгосп «Білозерський», ЧП «Парицький Анатолій Володимирович» й інших. Інноваційна діяльність ФГ «Інтегровані агросистеми», ТОВ "ДескоЮкрейн", ТОВ «Плодоовочевий комбінат «Херсон»» присвячена виведенню на сучасний рівень переробки сільськогосподарської продукції.

Розвиток науково-інноваційної діяльності є запорукою інтенсивного технічного і технологічного оновлення виробництва, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки району, що створюватиме широкі можливості для випуску конкурентоспроможної продукції, орієнтованої на зовнішній і внутрішній ринки. Для пошуку інвесторів для реалізації інноваційних проектів у Херсонській області щорічно проходять «Таврійські горизонти».

Аграрні підприємств Херсонської області здійснюють інноваційну діяльність практично у всіх напрямках, для забезпечення конкурентоздатності, рентабельності і якості виготовленої продукції. Враховуючи специфіку статистичної звітності в Україні, централізованого обліку інноваційної активності підприємств аграрного сектору не здійснюють, а тому дані інноваційного розвитку регіону в цілому й сільськогосподарських підприємств зокрема значно відрізняються. За даними Головного управління агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації обсяг інновацій в галузі протягом 2014-2016 рр. збільшився майже у 12 раз із 81,9 млн. грн до 981,9 млн. грн.

Найбільше інновацій впроваджується у створення умов для зберігання сільськогосподарської продукції, середній обсяг витрат протягом 2014-2015 рр. становить 410,2 млн. грн., причому найменший показник був у 2014 р. і становив 18,9 млн. грн, а вже наступного року збільшився у 27,9 раз. Середній обсяг інноваційних витрат на переробку сільськогосподарської продукції протягом досліджуваного періоду становив 20,6 млн. грн, але знизився в цілому на 87,1%. У 2015 р. обсяг інновацій спрямованих на переробку становив 39 млн. грн, тоді як у наступному було витрачено на 35 млн. грн менше. Галузі тваринництва й рослинництва мають найменший обсяг інновацій, що становить середньому 20 млн. грн й 13,1 млн. грн відповідно.

Специфіка інноваційної діяльності аграрних підприємств, пов'язана з високою ризикованістю, сезонністю впровадження й залежністю результату від погодно-кліматичних умов, створює відповідні умови для державної підтримки даного процесу. Для приватних інвесторів, як вітчизняних так й іноземних, аграрний сектор залишається непривабливим протягом останнього часу, що пов'язано зі значними обсягами капіталовкладень, тривалим терміном окупності, а результат реалізації такого проекту залежить від значної кількості неконтрольованих форс-мажорних факторів. А зважаючи на те, що сільськогосподарські підприємства визначають

продовольчу безпеку країни, фінансування фундаментальних наукових досліджень повинно відбуватися за рахунок бюджетної підтримки.

Можливість використовувати власні грошові ресурси для здійснення інноваційної діяльності є запорукою вчасного запровадження необхідних інноваційних ідей у сільському господарстві. Але залежність результатів господарської діяльності від багатьох непередбачуваних подій зменшує мобільність даного виду фінансування. Прибуток є головним джерелом фінансування інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств Херсонської області.

Дослідження діяльності сільськогосподарських підприємств Херсонської області виявило, що власних ресурсів не достатньо для реалізації високотехнологічних інноваційних проектів, а бюджетні кошти мають тенденцію до зниження обсягів, складності отримання і не вчасності фінансування, а тому використання позикового фінансування набуває актуальності. Встановлено, що інноваційні проекти у рослинництві мають меншу вартість й швидший термін окупності, а тому вони є найменшими споживачами даного виду фінансування для реалізації інноваційних проектів у рослинництві: від 6% у 2014 р. до 15% у 2016р., віддаючи перевагу короткостроковому кредитуванню до 3 років. Частка позикових коштів у тваринництві є значно вищою і становить 17-21% у 2013-2015 рр.

Враховуючи особливість інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки Херсонської області, найбільшими споживачами інвестиційних ресурсів є високотехнологічні проекти розвитку переробки сільськогосподарської продукції, яким належить у 2014 р. 25% інвестицій галузі, що на 13% менше 2015 р., а у 2016 р. їм належало 50%. Проекти, метою яких є створення та реконструкція овоче- та фруктосховищ споживають 17-18% сільськогосподарських інноваційних інвестицій, що менше ніж використовують тваринницькі підприємства, частка яких коливається від 19% у 2015 р. до 28% у 2016 році. Питома вага інновацій в рослинництві запланована на рівні 37,6%, що для даної категорії є найвищим

значенням і на 20,6% більше ніж у 2015 році.

Висновок. Інноваційні підходи до розвитку аграрної сфери є вагомим стимулятором зростання національної економіки в цілому та засобом вирішення різноманітних соціально-економічних та глобальних викликів як у розвинених країнах, так і країнах, що розвиваються. Особлива потреба в них виникає у період, коли економіка країни перебуває на етапі подолання економічного спаду. За таких умов система державних пріоритетів повинна спрямовуватися на формування інноваційного потенціалу в усіх сферах суспільного розвитку, зокрема і в аграрному секторі, акцентуючи при цьому увагу на відтворенні людського капіталу, зростанні капіталізації ринкової вартості компаній, що здійснюють інноваційні розробки.

Таким чином, розвиток інноваційної діяльності аграрних підприємств Херсонської області здійснюється за рахунок впровадження нових технологій, оновлення матеріально-технічної бази, відбувається залучення довгострокових кредитів, внутрішніх та іноземних інвестицій, власних грошових коштів, які представлені у вигляді прибутку, амортизаційного і статутного фондів. У 2013-2015 рр. значно знизилось бюджетне фінансування інновацій галузі, що пов'язано із загальним політико-економічним становищем у країні. Слід наголосити, що в регіоні практично не використовується лізинг, хоча доведено його високу ефективність при придбанні сільськогосподарської техніки.

Список літератури:

1. Економіка підприємства: навч. посіб. / Мацибора В.І., Збарський В.К., Мацибора Т.В. – К.: Каравелла, 2008 – С.153-165 70;
2. Економіка підприємства: підручник / за заг. та наук .ред. Г.О. Швиданенко. – [вид. 4-те, перероб. і доп.]. – К.: КНЕУ, 2009. – 816, [8]с. 91]
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Херсонській області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Головного управління агропромислового розвитку Херсонської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.oda.kherson.ua>
6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики і продовольства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. — К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. — 182 с.